

NUOVA

KULTURNI VESTNIK

ŠTEV. 2. I. LETNIK

IZDAJA VIŠJI KULTURNI SVET V TRSTU

... V TRSTU, DNE 15. MAJNIKA 1919 ...

NJIVA

IZHAJA VSAK ČETRTEK. NAROČNINA: ČETRTLETNA 7 L^{it},
POLLETNA IN CELOLETNA SORAZMerno □□ POSAMEZNA
ŠTEVILKA 60 ST. □□ UREDNIŠTVO IN UPRAVNIŠTVO: TRST,
ULICA MADONNINA 15, II. TELEFON 15-70 □□ IZDAJA ZA
„VIŠJI KULTURNI SVET“ IN ODGOVARJA ZA UREDNIŠTVO
IVAN REGENT □□□ TISKA TISKARNA EDINOST V TRSTU

VSEBINA

- Dr. IVO ŠORLI: POGOVORI: I. POSET — Stran 17.
MILAN SKRBINŠEK: OSVALD ALVING (Konec) — Stran 21.
MARIJA KMETOVA: GOLOBOVI — Stran 23.
Dr. JOSIP AGNELETTO: SVETOVNA VOJNA IN GOSPODARSKI
RAZVOJ (Konec) — Stran 25.
Dr. LAVO ČERMELJ: O SILAH — Stran 27.
FERDO KLEINMAYR: OTROK NAJ VZLJUBI PRIRODO — Stran 28.
PREGLED: GLASBENI - UMETNIŠKI - NARAVOSLOVNI — Stran 31, 32.

LISTNICA UREDNIŠTVA

„Samaritanov“: Poslani trije, štirje uzorci niso ravno taki, da bi Vas človek brez
druzega sodil in obsodil. Vsekakor pa stvarice v tej obliki niso za tisk, dasi pričajo
o Vašem nenavadnem čuvstvovanju. Poizkusite se nekoliko v nevezani besedi in
vpošljite nam. Vendar ne tako turobno pesimistično — saj vlada majnik v deželi in
nebo žari v rdečih pramenih. Verujte nam: Še stojte „ideali“, in še je mož, ki se
žrtvujejo zanje.

Gosp. P. R.: Smer našega lista? — Napredna, ker drugače ne more biti,

Uredništvo želi stopiti z bralci v najožji stik. Zato bi nam bilo drago, ako bi nam
vpošljali naši čitatelji vsakršna koli vprašanja, ki so količkaj v zvezi z umet-
nostjo, leposlovjem in znanstvom. V prihodnjih številkah hočemo odpreti posebno
rubriko, kjer bomo skušali odgovarjati čim točneje na vsa dospela vprašanja.

LISTNICA UPRAVNIŠTVA

V svrhu, da se naš vestnik čimbolj razširi med ljudstvo, bi želeli imeti v vsaki
večji vasi naše pokrajine poverjenika, ki bi nabiral naročnike, sprejemal in od-
dajal doposlane izvode „Njive“. Naš namen je tako solnčnočist, da bi se takemu de-
lovanju ne smel odtegniti nihče, ki razpolaga s časom in vplivom. Dobrovoljne osebe
naj blagovole sporočiti nam v tem smislu na gorenji naslov. Apeliramo osobito na
naše učiteljstvo, posebno ono s Krasa in iz Istre.

VESTNIK KULTURNEGA SVETA

Srčna hvala bodi izrečena nepoznanemu darovatelju dveh Stritarjevih „Zvonov“ in
drugih knjig ter g. učitelju Petrovcu za prvi del obljubljenega knjižnega daru. Da bi
našla obilo posnemovalcev! — Delo za ljudsko knjižnico napreduje vidno, in kmalu
— upamo — bomo poročali na tem mestu kaj več.

Dr. IVO ŠORLI:

POGOVORI

Srečanje na ulici.

GOSPA Vera, vitka, elegantna prikazen, zavita v dragocen kožuh, stopi iz monumentalnih vrat glavne postaje. Za hip obstane in se ozre na desno in na levo. Nobenega izvoščka. Mora torej peš v mesto, vsaj do prvega postajališča električnega tramvaja, ki menda nalašč ne vozi tod mimo. Prišla je bila posetit bivšo sogojenko Tinko, sedaj soprogo železniškega uradnika, edino znanko v tem velikem mestu, s tiho nado, da jo pridrži na večerji, ker ji je bilo neugodno sami jesti v hotelski restavraciji. Toda spoznala je takoj, da Tinka ne živi ravno v izobilju, in da ji menda tudi mož ni tak, da bi ga rada kazala. Vendar sta ju skupni spomini tako zapletli, da se je ustavila do te že nekoliko kasne ure.

Takoj pri izhodu opazi elegantnega gospoda srednjih let, ki se kakor presenečen ozre za njo. Gospa Vera nehote pospeši korake. Takoj za voglom je sredi pasantov, čeprav ne preveč številnih. Naenkrat začuti, da jo nekdo zasleduje, in ne dvomi, da je neznanec izpred kolodvora. No tu, sredi ljudi je to mnogo ne vznemirja. Celo to pomisli, kako da ženska takoj občuti, ako ji kdo sledi; in kaj je res: ali kar je nekoč pri takem razpravljanju trdil njen mož, da izda zasledovalca enaki ritem korakov, ali pa samo ženski instinkt, slavne »oči od zadaj«, kakor so menili drugi. Ritem korakov? Saj je toliko korakov za teboj, pa vendar veš skoro za vsakega posebej, kateri je »njegov«. Precej daleč je še, pa vendar čutiš že skoro njegovo sapo za tilnikom...

Bog ve, ali se ne bo naveličal?... Tik tu spredaj je tramvajsko postajališče. Toda prvič ravno ni nobenega tramvaja tam in bi morala čakati, drugič jo stvar zanima... Ali pravzaprav: prvič jo stvar zanima, drugič ni ravno nobenega voza tam... Pojde dalje, dokler ne pride tramvaj za njo.

Ne, naveličal se najbrže ne bo... V tistem pogovoru takrat je njen mož trdil, da je možkemu, ki začne enkrat žensko na ulici zasledovati, nemogoče, da bi se potem premislil.

Slep in gluha za vse drugo, da se pusti vleči naprej in naprej; zakaj če bi se obrnil, bi imel za bogve koliko časa občutek, ali ni zamudil velike sreče, ki se ne vrne nikdar več nazaj. Tako da je čital. Njen mož je sploh vse samo čital... Nekoč mu je rekla, da bi prav nič ne škodovalo, če bi bil tudi kaj doživel, a on se je nasmehnil in je rekel, da morda je, a da se mu zdi največja netaktnost in tudi neumnost, pred svojo ženo renomirati z galantno preteklostjo... Mogoče, da ima prav... Toda kar se tega tu zadaj tiče, je vseeno škoda, da se trudi — tiste »velike sreče« ž njo ne bo učakal!... Sicer pa ji bo pač sledil samo do hotela, tam povpraša vratarja, kdo je, in ko izve, s kom ima posla, pojde spet po svojih potih. Najbolje, da zdaj počaka kar tu tramvaj, do hotela je res še predaleč.

Gospa Vera se ustavi in pogleda nazaj tja dol po ulici. Tu stopi naenkrat neznanec pred njo in se odkrije.

Neznavec: Dovolite, milostiva — tramvaji, ki gredo v Vaši smeri, ne vozijo več tod mimo, ampak po vzporedni ulici tu zadaj. Tod vozijo le v smeri proti kolodvoru. Ako dovolite Vam pokažem. Tod prosim.

Gospa Vera (ne nevljudno): O, hvala, saj najdem že sama — — —

Neznavec: No, pa ko imam isto pot —. Milostiva ste najbrže že opazili, da imam isto pot?...

Gospa Vera (se presenečena ustavi. Potem zajeclja): O — — — ampak — — —

Neznavec (jo s prijetnim nasmehom opazuje): Razumem: sami ne veste, kaj naj bi rekli. Pa je tudi prav, da dobro premislite, kaj porečete; zakaj nič ni za žensko tako značilno, nego kako sprejme ali pa odkloni tako nekoliko vsiljeno spremstvo. (Ko ga tu zadene nov pogled gospe Vere, v katerem je zdaj že nekoliko resnične nevolje, se zasmeye.) Že vidim: fini instinkt, ali bolje inteligenca Vam brani, da bi izustili nekaj, kar bi bilo brez potrebe grobo ali pa banalno. Recimo: da Vam

»ni prav nič na tem, ali Vas imam jaz za grobo ali banalno, sploh takšno ali takšno«. No, kar se tega tiče, moram reči, da znam popolnoma ceniti Vaš namen, stopiti zdaj na tramvaj in se me tako rešiti. Zakaj na tramvaju samem Vam ni toliko, sicer bi ga bili že prej počakali. In ravno zato bi predlagal, da greva peš dalje, zakaj tramvaj v tem nepedantnem mestu vozijo precej neredno in ob tej uri že celo. Poleg tega je nocoj precej mrzel večer in malo gibanja ne škoduje — vozovi so namreč kar odprti. Da ne stanujete predaleč, je jasno, ker sicer bi se pešhoje sploh ne bili lotili.

Gospa Vera (ki se je zdaj že popolnoma našla): Oprostite gospod, ali niste Vi morda Sherlock Holmes?

Neznavec (zadovoljno pokima): Morda sem.

Gospa Vera: In iščete zvečer po ulicah — zločinke? Toda včasih se prevarite, kaj?

Neznavec: Samo ako naletim na poštenost z dežele ali pa na gosko. Prva pravi: »Gospod, s kom mislite da imate posla?« Druga: »Ni moja navada, sklepati pocestna znanja.« Drugače pridem vedno na svoj račun. Najmanjše je prijeten pomenek.

Gospa Vera (ki stopa zdaj ne prehitro ne prepočasi poleg neznanca in je pozabila na tramvaj): In kako začnete, kadar slučajno kdo ne čaka na — nepravem tiru tramvaja?

Neznavec: O, različno. Na primer: »O, milostiva — ali gospodična — kako ste Vi srečni!« V devetdesetih slučajih je odgovor »Zakaj?« »Ker takoj najdetе družbo, če ste sami.« Ona: »Toda jaz si družbe nisem iskala gospod; ne Vaše ne druge!« — »Toliko bolj srečni, pravim, zakaj jaz jo iščem, pa je čisto ne najdem.« Moj dobri duh pa me je očeval, da z Vami nisem začel tako. Zakaj Vaše vprašanje, ali nisem Sherlock Holmes, mi dokazuje, da — — — da bi se bil blamiral.

Gospa Vera (skoro resno prikima): Vsekakor bi bila takoj čutila, da je to Vaša vsakdanja formula.

Neznavec: Ki da jo imam morda celo iz humorističnega lista? Tu bi se zelo motili. Ali ste jo Vi že kdaj slišali, to formulico?

Gospa Vera: Oprostite — ali mislite, da od tega živim, da me gospodje na ulici ustavljajo? (Ko se spomni, kaj je pravzaprav rekla, zardi).

Neznavec: To ne. Nego hotel sem Vas samo opozoriti, da je to zelje res na moji njivi zrastle. In niti ni tako brez vrednosti, kakor je videti. Velika večina žensk se namreč zasmije. In če se ženska zasmije, je na pol, če ne celo več pridobljena. Če se pa ne zasmije, to je, če pokaže, da se ji zdi taka beseda le precej obrabljen trnek, potem človek vsaj takoj ve, pri čem je.

Gospa Vera (se zasmije): Potem poseže človek-ribič po — mreži. In, če dovolite — kako je pa kaj z uspehi ribolova? Na splošno namreč. In oprostite, da povprašam — saj sva si in si ostaneva neznanca. Zanima me namreč takole, radi »psihologije ženskih mas.«

Neznavec: Kot bodoči neznanke bi Vam v takem, tako v poslovno tajnost posegajočem vprašanju sicer ne mogel odgovoriti; toda ker še ni odločeno, ali si res tudi ostaneva neznanca, in ker bi me drugače lahko takoj odslavili, naj Vam rečem, da so uspehi tako tako, včasih da, včasih ne. Sicer pa, kdor išče najde, in kdor velikokrat išče, velikokrat ne najde.

Gospa Vera: Zelo točno! in drugače — ali imate še kak drugi poklic? Po dnevu namreč?

Neznavec: Celó zelo častitega. To zvečer je samo za odmor. Toda ne verjamete, koliko razočaranja človek doživi. Oho, ne kakor Vi mislite! Prvič je veliko manj poštenosti z dežele in gosk, nego bi človek rekel. Vsaki ženski, če je ženska, — in te tvorijo tudi v teh slabih časih še vedno ogromno večino — vsaki ženski vendar laska, če je zbudila pozornost — — —

Gospa Vera: O, tu pa že dovolite, da protestiram — pa ne če je zbudila tako, rekla bi — poulično pozornost! Kaka čast naj mi bo, če vem, da gre za menoj človek, ki bi šel za — vsako? ...

Neznavec: Hm, Vi postajate osebni, a to me ne ovira, da bi jaz ne ostal objektivni. In tako trdim, da imate to modrost od kakega moškega: soproga, očeta, brata, ali čisto navadnega idealista. Kdo hodi za vsako? Tak namreč, kateri hodi za damami in ne kuharicami, ki jih pošiljajo zvečer po pivo? In zdaj: če je dama lepa in se zaveda svoje lepote, se stvari ne more nič bolj čuditi, nego če očara koga v salonu. Če je grda in se celo zaveda, da je grda, ji mora biti ravno ta »poulični« poklon jasen dokaz, da je manj grda, nego si

je mislila. Torej vedno poklon. Če je pa kaj tera res ogorčena, izvira to samo iz skrbi za dobro ime, ne pa da bi razžaljenje tudi v srcu občutila. Samo eno je, kar priznavam za resnično čuvarico ženske časti, a to ne samo za ulico nego za povsod: resnično religioznost! Tu pameten Mefisto, če opazi, skloni glavo in gre. Mefisto v Faustu je pa kajpak vedel, da ima tudi ta oklep svoje špranje.

Gospa Vera (ga od strani pogleda): Glejte, glejte, saj niste kar tako — včasih se na ulici kaj najde.

Neznavec: Hvala za poklon! Saj Vam pravim, da jo podcenjujete, ulico! Z biseri je posejana!

Gospa Vera: Toda — odkod potem Vaša razočaranja?

Neznavec: Rekel sem že, da niti radi poštenj z dežele, niti radi gosk. Pameten mož se tudi ne razočara, ako najde makar petkrat toliko pravega počestnega blaga, dasi se to blago večinoma že od daleč spozna in torej njemu, ki mu ni do njega, ni treba izgubljati časa. Tudi ne štejem med razočaranja onih dam, ki se pustijo spremljati do vrat, ali vsaj do blizu svoje ulice in se potem od človeka prijazno poslove — — —

Gospa Vera: Da, čula sem, da občuti plemeniti možki celo veliko večje zadoščenje, ako se tako prepriča, da se je zmotil, ako je mislil — — —

Neznavec: To ste čuli spet od sprogov, očeta, ženinov in tako dalje. To so v najboljšem slučaju več ali manj sladke tolažbe, a tolažba je vedno obliž. Kvečemu, ako tako govori človek, ki mu je le do »poskusov«. So namreč res, čeprav silno redki, taki »negativni izkušnjavci« na svetu, podobni lovcu, ki bi bil razočaran, če bi srno zadel.

Gospa Vera: Vaše razočaranja pa obstoji — no, v čem? Ostane nam namreč le še malo »odstotkov«... To so torej... to so torej srne, ki padejo? Najbrže ne iz prevelike višine?...

Neznavec (skoraj resno): Kakor je. Od tega ni odvisno. Odloča edino — kako padejo in kako potem — — — Toda — — — no, skratka: odločilna ni etična — o tem potem itak ni več govora — temveč estetična stran položaja...

Gospa Vera: Toda oprostite, ako ste estetik, čemu potem iščete — ravno na ulici?

Bo že, da je z biseri posejana; toda te bisere je vendarle treba izbirati iz — blata...

Neznavec: Ali bi ne bil na primer ta najin pogovor, kakršen je tu, v salonu, v plesni dvorani, med toaletami in fraki skoraj nemož, vsaj deplasiran? Že zato, ker bi tam drug drugemu vedela za ime, stan, družinske razmere. Samo še na maskeradi, ki jih jaz zato tudi ljubim, so taka neprisiljena znanja možga. In le tako brez vseh konvencionalnih vezi se človek človeku pokaže res več ali manj takega, kakoršen je, kolikor obzir na bodoče morebitno bližje znanje celo tu slabo ne vpliva. Prvi vtisk pa je navadno odločilen za vse nadaljno razmerje med dvema osebama.

Gospa Vera (se ustavi; za prvim vogalom je njen hotel. S prijaznim nasmehom): Glede na to, da je ta prvi vtisk, kakor se na dejam pri enem in drugem ugoden, in ker z nadaljnim znanjem ne računava, ostane to najino »srečanje« meni, ki jih ne doživljam, v bolj dolgem, Vam seveda v bolj kratkem, a vsekakor obema v prijetnem spominu. Lepa hvala za društvo in lahko noč!

Neznavec (počasi zmaja z glavo): Pojdite no — tu se vendar ne bova poslavljal! Sumim sicer, da stanuje tu kje blizu, a strah, da Vas vidi kdo z menoj, bi imel edino smisla zunaj kje na periferiji mesta. Tu pa, v sredini, ni misliti, da Vas čaka soprog ali oče na oknu. Sicer pa se itak razume, da bi šel za Vami in se prepričal, v katero vežo ste stopili.

Gospa Vera (po kratkem pomisleku): No, potem Vam kar sama povem, da sem tu tujka — svojo deklico sem pripeljala v zavod in jutri zjutraj odpotujem — stanujem pa v hotelu »Central«. To bo Vam menda dovolj, in Vaše nadaljno zasledovanje bi bilo nekavalirsko.

Neznavec: Ravno moje kavalirske dolžnosti še niso končane. Sherlock Holmes ve, da še niste večerjali. V kolodvorski restavraciji ne, ker sama dama more obedovati edino v hotelu, kjer stanuje; pri kaki družini v kolodvorskem poslopju ne, ker bi bili od tam prišli še pozneje, in bi Vas bil seveda kdo spremljal. Večerjali boste torej šele zdaj v hotelu. V svoji sobi je dolgočasno, v restavracijski ste izpostavljeni vsaj indiskretnostim. Dovolj poznam v tem pogledu naše mesto. Ni torej vzroka, zakaj bi ne sprejeli moje protekcije.

Gospa Vera (pomisli, potem skozmizgne): Naposled — — —

Neznaneec: Hvala na zaupanju! Poznam kotichek v dvorani, kjer bova sredi ljudi in vendar sama zase. Če Vam namreč ni, da se razgledate?

Gospa Vera: Ne, do tega mi ni. V ostalem se prepuščam Vašemu taktu.

Neznaneec: Upam, da se ne boste varali! (Vstopita in sedeta za mizo v kotu za marmornatimi stebri.) Razume se, milostiva, da ste moj gost. In oprostite, ako bi bil s to opazko žalil Vaš takt, hoteč sebi prihraniti morebitno prvo razočaranje... Le redki, dami Vaše socialne pozicije je stvar namreč samo po sebi umljiva — velika večina vidi v taki ponudbi svojega kavalirja nekako *capitis deminutio* — — —

Gospa Vera (se nasmehne): Poznam izraz in pomen. Moj mož je jurist. Razumem pa tudi dame, ki se takih ponudb branijo: večerjo si pustiti plačati pomeni res — — —

Neznaneec: Izgubiti na časti ali samo — zadolžiti se? Tako razlago imajo na vesti tisti zastonjkarji, ki bi drugače »ideale izgubili.« Dolžnik pa je vedno edino le moški, in celo, ako mu je bil samo prijazen pogled iz lepih oči. Sicer pa: zakaj dame na primer cvetice brez posebnih premislekov sprejemajo. Samo zato, ker njih cena darovalca še ne ruinira? Mislim, da ženska, ki bi drugače prav gotovo ne imela pravega smisla za to, samo vsled tega toliko računa z večjo ali manjšo materialno vrednostjo daru, ker čuti, da ima posla ne s kavalirji, nego s — terjevalci; čim več vzame, tem več dolguje. (Vzame nataraku skledo iz roke, in mu nekaj pošepče.) Izvolite milostiva!

Gospa Vera (vzame): Hvala! Ali pravzaprav: hvala bi morali reči Vi, ker ste Vi »dolžnik«.

Neznaneec: Ne — hvala ste mi rekli zato, ker sem Vam sam ponudil. Sicer pa: ali Vi vabite svoje goste radi sebe ali radi njih? Če bi jih radi njih, bi morali namreč objaviti, da je vsak teden enkrat pri Vas pogrnjeno za deset gospodov, seveda Vaših krogov, prišel kdor prišel.

Gospa Vera (ko vidi, da je natarak postavil k njeni mizi steklenico šampanjca v ledu): Oho!

Neznaneec: Nimate radi šampanjca?

Gospa Vera: To že. Toda... to so — in tudi, če boste razočarani: to so malo čudna sredstva... Jaz sem malo — razočarana...

Neznaneec (jo za hip gleda z nekoliko stisnjenimi obrvi): Vi menite, da bi bil to smel storiti kvečemu pozneje?...

Gospa Vera (želeč, da bi razgovor ne bil mučen): Da, in le če bi bili videli, da se »stvar razvija«...

Neznaneec (se naenkrat zasmije): Kaj pa, če sem to nalašč storil.

Gospa Vera (presenečena): Kako? Zakaj?

Neznaneec: Ker je to zadnja poizkušnja... kako dama šampanjec sprejme ali pa odkloni...

Gospa Vera (misleč le na to, da obdrži ravnotežje): Toda kje je potem doslednost? Saj ste sami rekli, da se zabavate v vsakem slučaju... ali se stvar dovrši tako ali tako...

Neznaneec: Toda prvič: če se dovrši tako, se vendar še bolj zabavam. Drugič pa: ko je človek že toliko časa z neznano damo, je skrajni čas, da ugotovi, ali se bo dovršilo tako ali tako. Zakaj prvič: čas beži in ga je v takih slučajih navadno kvečemu šest do deset ur. Drugič: tudi v onih slučajih, kjer se bo izvršilo drugače, je skrajni čas, da se — nehamo loviti... Zakaj to je — utrudljivo za oba! Torej: tu je zdaj razpotje in treba je, da ali zavijemo tja v cvetoče livade ljubezni, da nas že vnaprej omami sladki njih vonj, ali pa da krenemo na udobno belo cesto vsakdanjosti z »dovolite že, da se Vam predstavim« in tako dalje... (Z nekoliko resigniranim, a ljubeznivim nasmehom) in zdaj dovolite, da Vam nalijem čašo?

Gospa Vera (veselo): Prosim! Čeprav... čeprav mi bo to nekako škodovalo... (Izpije)

Neznaneec: Kako? Zakaj?

Gospa Vera: Ker postanem potem zaljubljena... In veste v koga? V svojega moža!

Neznaneec: O!

Gospa Vera: Da, pomislite! Pa šele pol leta sem. Prej... prej sem bila skoro sedem let vedno — v koga drugega.

Neznaneec (se še vedno ne more prav najti): Pa kako to?

Gospa Vera (čisto odkritosrčno): Pri-merjala sem svojega moža z drugimi. (Zardi.) Njih dušo, njih srce. Moj mož zdaj ve to.

Neznaneec (z malo zlobnosti): Aha, Vaš mož ve to?... (Spet brez stranskih misli.) In tako ste spoznali da...

Gospa Vera: Da tako sem spoznala! (Navdušeno) In za vedno!

Neznavec: O!? Srečen Vaš soprog! Lahko bi bilo prišlo pozneje...

Gospa Vera: Ne verjamem. Dasi — — Nô, pa zdaj je, hvala bogu! In človek je potem tako srečen! Kakor da je izgubil prstan in ga spet našel! Zdaj šele ve, kako je lep! In ga ne izgubi več!

Neznavec (tiho dvigne kozarec in toči): Na zdravje — tudi njemu!

Gospa Vera (s prisrčnostjo, kakor staremu znancu): Hvala! O, povem mu vse, kako je bil z Vami interesanten večer. Veste kaj: dajte mi svoj naslov! Ko prideva prihodnjič skupaj obiskat našo malo Vam pišem.

Neznavec (z resigniranim, a skoro srečnim izrazom izvadi vizitko ter jo položi pred njo. Potem zamišljeno): Ali veste, milostiva, da imajo skoro prav ti, ki trde, da je »plemenitemu človeku skoro v večje zadoščenje, ako

se prepriča, da se je enkrat zmotil«... Sicer sem to nocoj prvič doživel, prvič občutil...

Gospa Vera (zmagoslavno): No pa vendar vidite, da je mogoče! Kaj bi potem še iskali, kaj bi — odlašali? Oprostite — imeti morate okrog trideset let, morda celo kaj več...

Neznavec: Sedemintrideset! Toda, kaj ko je življenje samo, kakor moja ulica!... Lahko bi se ravno v tem enem samem važnem, prevažnem slučaju zmotil. V zadoščenje — drugim... da, če bi vedel — — —!

Gospa Vera: O, jaz poznam še eno tako, ki — — —

Neznavec (se počasi nasmehne): Ki —? Kaj — ki? Ki se je zmotila — razočarala? Kaka vdova, ločena žena?... Ne, gospa, to bi ne bilo isto... To bi bilo spet le srečanje na ulici... Jaz zavidam Vašega moža zato, ker Vas je dvakrat srečal na poti tja in na poti nazaj...

MILAN SKRBINŠEK:

OSVALD ALVING

(Konec.)

PAČ pa se pokažejo vsi fizični simptoni bližajočega se napada v zadnjem dejanju, po vseh onih naporih in razburjenjih pred pričetkom drame in tekom prvih dveh dejanj. Vsi pogoji so tu dani za ponovitev napada. Napravil je ono dolgo pot iz Pariza v domovino kar v enem, kar bi bilo celo za povsem zdravega človeka nekoliko preveč. Potem se je v brezupnosti, v katero ga poženejo v tem večnem deževnem vremenu njegove težke misli, udal alkoholu. Pri obedu pije belo in rdeče vino, potem liker, nato pol steklenice šampanjca in pozneje zopet skoraj vso vsebino steklenice. Razun tega je pomagal ves popoldan in vso noč, do ranega jutra, gasiti požar v azilu. Vrhutega še duševno razburjenje, ki ga zadene, ko doživi ono razočaranje z Regino, in končno oni razburljivi, viharji prizor z materjo.

Tu, v zadnjem dejanju, je torej ne le verjetno, temveč celo potrebno in neizbežno, da igralec, do gotove mere seveda, izigra vse verjetne simptome bližajočega se napada, pri čemur pa se mora držati strogo onega opisa v drugem dejanju o prvem napadu v Parizu. Takrat je začutil Osvald najpreje zelo hude bolečine v glavi, ponajveč v temenu, nato ni mogel več delati, vse moči so ga zapuščale,

ni mogel zbrati svojih misli, vrtelo se mu je. To vse je treba, da se ponovi, seveda potencirano, pred tem drugim, usodepolnim napadom. Vzporedno s tem pa hodi tudi razvoj njegovega značaja hitrih korakov. Torej telesno in duševno drvi ves človek propasti nasproti. Naj opozorim samo na dva momenta njegove duševne razbolelosti. Takrat, ko pokaže materi škatljico morfija, ji pravi, kakor Ibsen izrecno zahteva, z zlobno hudomušnostjo, kako je prišel do njega, in potem, ko ji reče z neverjetno brutalnostjo in čudno logiko: »Da, sedaj mi moraš ti pomoči (namreč, ga zastrupiti z morfijem!)... -da, ravno ti — ti, ki si mi dala življenje!«

In napad sam? Opozarjam, gre na odru vedno za umetniško resničnost, ne pa za kopiranje absolutne resnice. Tako na primer ni potrebno, da, mnogokrat je iz estetičnih ozirov celo nedopustno, da bi blaznost na odru bila enaka oni v resničnem življenju; toda biti mora takšna, da ji občinstvo verjame. Če po psihijatrovem mnenju izvajanje te blaznosti odgovarja resnici ali ne, je čisto vseeno. Ravno tako je s tem napadom. V prvi vrsti se mora izvršiti po Ibsenovih intencijah in v drugi vrsti mora biti umetniško resničen. Kako ga je torej občutil avtor? Konča se z

Osvaldovimi navidezno čudnimi besedami: »Mati, daj mi — solnce!... Solnce! Solnce!« Zakaj te besede?

Predno jih razložim po svojem umevanju, bo vsakogar zanimalo, izvedeti različne druge razloge, ki so pa ne le zastarele, temveč sploh zagrešene. Nekateri mislijo, da pomenijo te besede v resnici nekaj nesmiselnega, da jih je Ibsen namenoma ravno zato izbral, da bi s tem označil pričetek popolne brezumnosti, ki ji zapade Osvald koncem drame. To mnenje se mora označiti kot napačno, ker Ibsen sploh ni imel namena, nam predočiti Osvalda kot brezumnosti zapadlega paralitika in ker pred-očenje njegove boleznj sploh ni bil končni cilj njegovega umetniškega hotenja v tej drami. Potem pa tudi zato, ker paralitiki ne zapadejo nikdar hipno brezumnosti, temveč polagoma, kakor uče zdravniška izkustva. — Drugi so celo mnenja, da imajo one zadnje besede Osvaldove simboličen pomen, beseda »solnce« naj pomeni toliko, kakor »veselje do uživanja«. Osvald hoče baje materi v trenutku, ko ga preseneti napad, reči ironično: »Mati, daj mi veselja do uživanja«, hoče se torej posloviti z nekim cinizmom od zavednega duševnega življenja. Toda tudi temu mnenju manjka logična podlaga. Nemogoče je, da bi imel Osvald v svojem neizmerno bednem položaju koncem drame še toliko volje in zmožnosti izražati se na ironičen in ciničen način. A tudi nezavedno ne dela tega, ker p o n a v l j a vedno in vedno to besedo. Povedati hoče torej nekaj čisto gotovega. Biti mora to beseda, ki jo bolnik uporablja čisto napačno, zamenjavajoč jo z drugo. Z drugimi besedami: v Osvaldu se odigrava ob temu napadu zamenjavanje besed (parafazija), kakor je to navadno pri d e s n o s t r a n s k e m m r t v o u d u, ki ima svoj izvor v levi možganski polovici, čisto blizu govornih centrov. — Če bi Osvald samo mahoma oslabel, in bi se mu zmračila zavest, bi mogli sklepati, da se je samo onesvestil; ali ker se pridružuje k vsem drugim simptomom še to zamenjavanje besed, je nedvomno, da ga zadene mrtvoud, in sicer na desni strani, slično kakor takrat v Parizu.

Osvald začuti najbrže, da se mu bliža napad, in hoče v tistem trenutku po vsem tem, kar se je preje godilo, gotovo vzklikniti: »Mati, daj mi — m o r f i j a !«. Ali on z ozirom na spre-

membo v možganih, ki skvari njegove govorne centre, ni več zmožen izpregovoriti prave besede »morfij«, in je primoran se poslužiti besede »solnce«, ki se mu uriva. Ali kako to, da se usili v njegove možgane ravno ta beseda? Solnce, po katerem je tako zelo in tako dolgo hrepenel, je ravnokar izšlo z vsem svojim jutranjim žarom in je čisto zavzelo njegovo pozornost. Jaz sem to tudi režijsko še prav posebej utemeljil in napravil čisto verjetno s tem, da je solnce, ki je sprva pordečilo in nato obžarelo samo snežnike, ledenike in morje v ozadju, šinilo neposredno pred besedo »morfij«, ki jo hoče Osvald izgovoriti, hipoma s širokim pramenom svojih žarkov tudi skozi okno, ob katerem on sedi, tako da mu je pretrgalo pot k tej besedi in mu usililo besedo »solnce«. Ali ta fiziološki kratki proces ne sme priti občinstvu čisto nepričakovan. Igralec ga mora s svojo igro že prej pripraviti, in sicer s tem, da že med pogovorom z materjo pred napadom kaže znake tega zamenjavanja besed. Neizmerno je Osvaldovo duševno trpljenje, ki se pričinja s temi nam zdaj tako jasnimi besedami. Končno je prišlo v resnici ono nadenj, ki mu je še od prvega napada v spominu kot nekaj tako neizrecno ostudnega in groznega, radi česar ga je bila zgrabila takrat v Parizu ona grozna bojazen, ki ga je pri gnala domov k materi, kjer je upal na rešitev, četudi v smrti, ki se je ne boji. Prišla je — ali rešitve ni! Saj ne more izreči svoje želje, trudi se, trudi in napenja vso svojo energijo, ko likor je še ima, da bi končno izpregovoril besedo »morfij«; vse zaman, uriva se mu beseda »solnce... solnce... solnce!« Vse mišičevje v obrazu, na čelu, na vratu se napno do skrajnosti, žile so mu napete od krvi, ki jih hoče razgnati...! — Končno pride reakcija — hipoma ga zapuste vse moči, vse se sesede, obraz mu je neizraven, in sedaj samo še blebeče. Mati se sicer končno spomni, česar jo je bil prosil pred napadom, ali po kratkem a burnem duševnem boju ne stori ničesar in le buli v brezmejni grozi vanj. Ali on se bori še zmeraj, še poskuša materi govoriti, še se mu leskečejo v sicer brezizraznem obrazu oči v veliki prošnjji in v brezupni onemoglosti; ali kaj — on more samo še blebetati, blebetati...

I.

PRi Golobovih so obhajali sedmino po umrlem Antonu, dosedanjem gospodarju Golobove domačije in gostilne na Griču ob Temenici. V prostorni »hiši«, največji gostilniški sobi, je bila zbrana precejšnja družba. Polonca, sestra Antonova, je stregla gostom. Gostje so jedli z neko posebno slovesnostjo in trkali svečano s kozarci, kakor se to vselej spodobi pri sedminah. Oblak tobakovega dima je že prepojil zrak, in glasne govorice so se širile križem sobe.

»No, vidite — hitro mine čas, že teden dni je, odkar smo pokopali Antona — bog mu daj večni mir in pokoj...« je govoril župnik, suhljat, starikav mož, ki je živel v miru s svojimi farani. Le tam enkrat pod jesen so se bili sprli z njim zaradi križevega pota. In pa časih so mu ponagajali glede kuharice. Da ima namreč vse cerkvene ključe v rokah, in se brez njene vednosti ne sme prestaviti niti sveča v cerkvi... Pa še take in enake stvari so govorili. Seveda — govorili so, pa ljudje imajo hudobne in predolge jezike. Opletajo z njimi, koder bi jim ne prisodil nihče. —

Nosljal je župnik rad tobak, in po telovniku je bilo raztresenega vedno vsepolno tega prahu, da je bil videti telovnik bolj rujav nego črn.

Tudi sedaj je krepko potegnil s prstov tobak v nosnice, še krepkeje kihnil in se obrisal z velikim, rumeno in rdeče rožastim robcem. Taki robci so časih viseli po ograji pred farovžem, da je bilo videti, kakor bi tamkaj cvetele velike solnčnice.

»Bog mu daj mir in pokoj...« je še enkrat ponovil in izpil kupico rdečega.

»Hitro gre čas, hitro —« je pripomnil kovač Štefan Drnule, visok, koščen in silen človek. Tak je bil kakršni izgledajo kovači le v pravljicah. »Človek je kakor kaplja na veji —« je povzel zopet modro. Imel je navado modrovati. Z roko je počasi udarjal po mizi in govoril župniku:

»Kakor kaplja na veji je človek. Glejte — visi kaplja, pride veter, — in je ni — kajne, gospod. Ni je kaplje, četudi je visela še pred sekundo na veji in se je blestela v solncu. Je že tako. — Vse je tako urejeno...« In sklonil je glavo in se zamislil.

»Božja volja je taka, božja —« je del župnik, ki ni nič kaj maral kovača Drnulca, ker ni pri-

hajal k maši drugače kot o Božiču. Bil je preveč svobodomiseln in protiverski. Res, čuden človek je bil kovač Štefan Drnule. Da bi bil hodil v šole, bi bil postal gotovo velik učenjak. Hišo je imel tudi na Griču, blizu Golobovih. Bil je velik čudak, ki ni imel ne prijateljev in ne sovražnikov v vsej fari. Nekako bali so se ga vsi, a ga upoštevali, ker je vse resno premislil in preudaril. —

»Veš Drnule —« je povzel stari Stegnar, posestnik z Griča, »rajši pij, pa ne glej v mizo. Alo gospod župnik, trčimo no! — Na zdravje!« Trčili so in izpili. Stegnar je kaj rad oponašal pokojnemu Golobu, da ima samo ilovico na njivah, in da njegovo posestvo ni nič vredno. Večkrat sta se sprla radi tega. Anton pa mu je zopet očital, da je »privandrovce«, ker se je bil Stegnar priženil iz trebanjske fare. Stegnar je bil jako hude in nagle jeze, zato sta se z rajnim Antonom večkrat prav resno skregala. Tudi sedaj je pridejal Stegnar:

»Eh, nič posebnega ne bo dobil novi gospodar Golobovih, sama ilovica je, pa drugega nič —«

»No, je pa hiša nekaj, kaj boš tisto. In sama ilovica tudi ni v zemlji« je govoril mlinar Jože Dolžan. Tih in sanjav človek je bil Jože. Časih je stal ob Temenici in gledal v vodo, kakor bi bil to njegov edini posel na svetu. Ni se prekekal in ne zabavljal. Malo je pljunil, pa šel po svoji poti.

»I no, svet je pač različen! — Tu je lepa črna, dobra zemlja, tam zopet trda, rdeča ilovica. Je že tako, no —« je govoril župnik in potem vprašal Stegnarja potihoma:

»Ali že veš, Stegnar, kdo bo gospodar zdaj pri Golobovih?« Kovač in mlinar sta se sklonila k župniku.

»I — Lojze, pa Polonca sta — ne?«

Župnik je privzdignil obrvi, našobil usta in dejal skrivnostno:

»Ne — ne — ta dva. Brat Antonov in sestra njegova nista dobila drugega kakor prosto stanovanje, če ga jima hoče namreč dati Cene, starejši brat Antonov. Ta, ki je naš učitelj v Št. Juriju.«

»Šmentaj vendar — kaj takega, no —« je izpregovoril Stegnar, onadva pa od začudenja nista mogla do besede. Župnik je kimal z glavo in sklenil roki na mizi. Potem je zopet povzel besedo:

»Da, da, tako je. V oporoki je bilo tako

zapisano. In še to je, da tudi Cene ni pravi gospodar — — ampak — — —

»Ne — i kdo pa?« se je začudil kovač.

»No, njegov najstarejši sin Tine, ki ga je imel Anton tako zelo rad« je končal župnik.

»Tine, tisti otrok; deset let bo zdaj star?« se je smejal Stegnar. »Ta je gospodar? No, ta je pa dobra —!«

»Torej je Cene le jerob zdaj?« je vprašal mlinar.

»Da, le jerob vse domačije. — Lojze in Polonca pa nimata nič, česar jima seveda ne dovoli Cene,« je pojasnil zopet župnik.

Mlinar Jože je zmajal z glavo in počasi dejal:

»I zakaj vendar, zakaj vendar nista dobila Lojze in Polonca ničesar. Saj sta onadva veliko delala. In skoro vse. Anton je bil vendar dolgo bolan, tisto trganje po nogah in križu ga je dajalo, da časih po ves teden ni mogel iz postelje —«

»Hm, veste kaj,« je važno povzel kovač Drnulc, »veste kaj, jaz pa čisto razumem Antona, da ni zapustil ničesar Lojzetu in Polonci. Kar sta ta dva počenjala z Antonom, to že res ni bilo več lepo. Nikdar bratovsko.«

»E — kaj praviš!« so se čudili drugi.

»Da — da — kregala sta ga in psovala. In vendar, kdo je bil gospodar? On! Čegavo je bilo vse? Antonovo!« je udaril kovač po mizi in pogledal ostro.

»Gotovo, gotovo — vse Antonovo!« so pri-
trjevali drugi in izpili iz kozarcev.

»No —« je nadaljeval zopet kovač, »torej ga je to prav lahko jezilo in še bolj bolelo, da tako grdo ravnata z njim njegov lastni brat in njegova lastna sestra! Še suvala sta ga in ga zmerjala.«

»No, pil ga je pa res rad, res,« je del župnik.

»Pil, kaj bi ga ne pil, hudič! Če sta bila taka z njim, on pa bolan! Oj ti vrag, ti!« se je raz-
jezil Stegnar in pljunil pod mizo.

Kovač je zopet nadaljeval:

»Sicer nisem še nikomur pravil, pa vam zdaj le povem, ko smo možje med seboj. Nekoč sem srečal rajnega Antona — naj v miru počiva —«

»Amen« so zamrmrafi drugi.

»Jokal se je kakor otrok — »Anton,« pravim, »za kriščevo voljo,« pravim, »kaj pa ti je?« — »Oh —« pravi Anton, »ko bi ti vedel, kakšen hudičev pekel imam tu!« — »I kako to?« pravim jaz. — »Veš, ta dva, rodna brat in sestra me ne moreta videti živega.« pravi.

»Zadnjič me je Lojze pahnil po stopnjicah, da sem padel na kamen in sem se ves obtolkel. Tu poglej!« pravi in mi pokaže prasko na glavi. »Nikoli ne dobita moje hiše, nikoli ne! —« No, jaz sem se takrat čudil, potem pa pozabil. Zdaj sem se zopet spomnil,« je končal kovač in izpil iz kozarca.

»Čudne stvari se gode na svetu —« je dejal mlinar.

»E — pijte, pijte!« je zaklical tedaj preko mize Lojze, Antonov brat, natočil gostom in odšel iz sobe. Učitelj Cene, njegov brat, mu je sledil.

»Bo že nekaj zdaj — še skregali se bodo,« sta zašepetala kovač in Stegnar.

Lojze in Cene pa sta šla v »kamro«, sobico poleg »hiše«. Tam ju je čakala že tudi Polonca.

Gostom je nadalje stregla dekla Mina, ki jo je bila najela Polonca za ta dan.

»No, kaj pa je tako važnega?« je pričel Cene in pogledal brata in sestro. Lojze je začel premikati nemirno stol, Polonca pa si je z robcem brisala oči.

»Kaj pa je vendar?« se je začudil še enkrat Cene.

»Oh, Cene, da nama naredi Anton kaj takega!« je pričela jokaje Polonca. »Tega ne preneseva, tega ne!« zaihtela je.

»Da, tak brat je bil to! Tak brat! Umre in nama ne zapusti ničesar!« je dejal jezno Lojze in udaril po mizi.

»Ničesar nimava, vsak dan naju utegneš vreči iz hiše, iz domačije, kjer sva bila rojena — in sva delala kakor živina,« je dokončal Lojze Pološčine besede in dodal: »Cela fara govori o tem. Ljudje stikajo glave.«

»Če vaju prav razumem, govorita o hiši, ki jo je Anton zapustil Tinetu?« je dejal mirno Cene.

»Seveda! O čem pa?« je hitel Lojze. »In to, to ne gre, in ne gre! Da bi otroci gospodarili!«

»Saj vaju nihče ne podi iz hiše,« je dejal Cene.

»Če ne zdaj, pa naju še lahko,« je zopet jokaje govorila Polonca.

»Kaj pa vendar hočeta, povejta naravnost!« je resno rekel Cene. Sitno mu je bilo in smilila sta se mu. Seveda je bil Antonovega testamenta Cene vesel. Še celo sedaj, ko je bil tako zadolžen. A takole pred bratom in sestro mu je bilo vendarle čudno.

»Veš Cene,« je povzela Polonca, »prepusti nama hišo in posestvo, dokler ne bo dorasel

Tine. Saj ne bova ničesar zapravila z Lojzetom, še pridobila bova hiši denar. Saj veš, da sva pridna in delavna, in brez naju bi bil Anton izhajal tudi težko.«

»Da, Cene, seveda! Tako naredi.« je povzel še Lojze. »Zdaj naju je sram, da ne moreva nikamor. Že danes so govorili možje pri mizi o tem in naju skrivaj pogledovali. In zadnjič, ko je šel Tine k nam, so ljudje kazali nanj in se smejali: »Glejte, gospodar gre, gospodar gre! — Tega vendar ne moreva gledati mirno. In tudi ti Cene. Saj smo vendar domači —!«

»Oh, Cene! Lepo te prosim, naredi tako, da bova zdaj midva gospodarja,« je zopet pričela Polonca in prišla Ceneta za roko. »Saj veš, kako hudo nama je. Takole vsa leta sva delala le za hišo in dom, zdaj pa nama zapre Anton vrata in naju postavi pred prag.«

Cene je premišljal in premišljal. Predober je bil, da bi bil odrekel bratu in sestri, četudi mu je bilo zopet silno težko ugoditi jima. Zato je dejal:

»Seveda, razumem vaju. Zdaj pa zopet pomislita, če se vama kaj pripeti. Če ne pojde vse gladko? Moji otroci pridejo potem ob ves denar in ob vse.«

»Kaj govoriš!« je povzela Polonca. »Kam bi

prešlo vse! Saj veš, da bo vse v dobrih rokah. Poznaš naju. Pridna sva.«

— »No — in zapravila ti ne bova ničesar,« je dodal Lojze.

»Saj vama ne očitam ničesar,« se oglasi Cene. »Pa vendar, saj vesta, vsak se boji za svoje. In pa, kaj bo rekla Manca?«

Tedaj vzroji Lojze: »Manca je tvoja žena in nima besede. Slušati te mora. Ti si gospodar. Ti zaslužiš, ne ona. Kaj žena!«

»No, to je postranska stvar —« je rekla tudi Polonca. »Kakor boš ti rekel, tako bo.«

Cene se je popraskal za ušesom in dejal: »Vesta, to je težka reč. To ne gre kar tako.« In zmajal je z glavo. Čez nekaj časa je počasi segel v roke bratu in sestri in rekel: »Torej dobro. Zdaj naj bo hiša vajina. Ko pa doraste Tine, prevzame on vse posestvo. Jutri napravimo vse potrebno pri sodišču.«

Lojze in Polonca sta vsa vesela segla Cenetu v roko; Lojze ga je potrepal po rami in dejal: »Tako je prav, Cene! Tako je prav! Zdaj pa noter in ga spijemo še nekaj poličev!«

Cenetu je bilo čudno in težko. Vedel je, da ni storil prav, a predober je bil in premehek, da bi bil odrekel kaj takega. Pregovoriti se je bil dal, in konec. — Prepozno je bilo jemati besedo nazaj. (Dalje prihodnjič.)

Dr. JOSIP AGNELETTO:

SVETOVNA VOJNA IN GOSPODARSKI RAZVOJ

(Konc.)

ŠE pred vojno se je dozdevalo verjetno, da bo mogel gospodarski individualizem v okvirju zasebne lastnine še stoletja in stoletja dajati smer človeški družbi, — seveda ob normalnem razvoju. Ali nedotakljivost privatne lastnine je ravno oni faktor najmanj spoštoval, ki je bil po zakonu in po tradiciji poklican, da jo varuje kot temelj obstoječega družabnega reda. Ta faktor je bila država.

Država je posegla z brezobzirno železno roko v lastninske pravice posameznikov ter jih privedla pri vseh gospodarskih dobrinah skorodane do nesmiselnosti. Hotela je s tem ublažiti pomanjkanje dobrin in zaprečiti naraščanje cen. Niti eno, niti drugo se ji ni posrečilo. Pomanjkanje dobrin se je pokazalo baš tam najsilneje, kjer je hotela država z največjo odločnostjo čuvati koristi splošnosti

proti koristim poedinca. Konečno se je izkazalo, da niso vse neštevilne odredbe sposobne, da bi preprečile gospodarsko propast. Drazginja je naraščala, dosegla je bajne meje, denar je izgubil na vrednosti kakor srečamo tako razvreditev v vsem svetovnem gospodarstvu le še v 18. in v začetku 19. stoletja ob takratnem avstrijskem bankrotu (l. 1811.)

Razvreditev (deprecijacija) je nastopila v akutni štadij najprej v Rusiji in potem v osrednjih državah. Tudi v državah entente ni ostala, le da je tu bila zaustavljena vsled vojne gospodarske organizacije ententnih držav, ki je bila zasnovana na širši podlagi in na medsebojni pomoči z inozemskimi posojili. Z ozirom na nadaljni gospodarski položaj je nekaj umetnega primeroma visoki kurz, ki ga ima denar nekaterih ententnih držav. Ta kurz se

vzdržuje na višini le tako dolgo, dokler je njih plačilna bilanca s pomočjo inozemskih vojnih posojil navidezno aktivna, to je, dokler imajo te države še neizplačana, v inozemstvu dovoljena posojila. Take države so podobne trgovcu, ki mu je banka na eni strani zapisala svoje posojilo v breme, a mu je na drugi strani ravno ta znesek iz posojila zapisala v dobro; tako da trgovec v očeh tretjih oseb izgleda kakor upnik nasproti banki in razpolaga z denarjem kakor s svojo neomejeno lastnino. Ko pa izčrpa »odprti kredit«, in mu banka odreče drugih kreditov ter celo zahteva povračilo svojega posojila, tedaj nastopi za trgovca kritičen stadij insolvence. Ko bodo državam v inozemstvu dovoljena posojila izčrpana in novih posojil več ne bo, stopilo bo v ospredje vprašanje njih pravega gospodarskega položaja. Le trgovska bilanca bo tu odločevala: razmerje med uvozom in izvozom v inozemstvo. Čim aktivnejša bo trgovska bilanca, to je, čim več bo država izvažala nego uvažala, tem boljše bo stala tudi njena plačilna bilanca, in tem jačji bo njen kredit, in tem višji kurz njenega papirnega denarja na svetovnem trgu.

V doglednem času pa ne bodo mogle v vojni gospodarsko izžete države računati na večji izvoz nego uvoz, ker so one doma gospodarsko izstradane in brez vsakih surovin.

Valutni kurz takih pravzaprav pasivnih držav, ki danes še visoko stoji, bo z izčrpanjem njihovih vojnih kreditov v inozemstvu moral naravnim potom padati globlje in globlje.

Gospodarska zgodovina nas uči, da so bili vedno siromašni sloji z malimi hranilci vred žrtve razvrednitve denarja. Kapitalisti znajo za časa naložiti svoj denar v varnih vrednostnih papirjih, v posestvih in hipotekah, česar pa mali človek, ki hrani največ nekaj tisočakov za prvo potrebo, da jih ima vedno pri roki, ne more storiti. In kdo bo nosil zopet breme izgube denarne vrednosti, če ne ravno široka masa, ki bo prišla še ob to, kar si je v potu svojega obraza zaslužila in od ust odtrgala!

Jeli čudo pri takem stanju stvari, da je danes ob koncu vojne proletarizirano skoro vse meščanstvo iz predvojnih časov? To je le logična posledica gospodarskih razmer, ki jih je vojna izrevolucionirala.

Nezadovoljstvo z obstoječim družabnim redom nosijo te raz-

mere s seboj, nezadovoljstvo, ki se več ne omejuje samo na proletarijat, ampak se razširja med ves srednji stan in skoro med vso inteligenco kakega naroda in države, ker je ravno ona bila od razmer potisnjena v gospodarskosocialnem vrstnem redu na eno stopinjo nižje.

Prezreti ne smemo, da je ravno usoda teh slojev, usoda celega naroda, cele države, kajti njih blagostanje je blagostanje narodov, njih beda je narodova beda.

Zato mora biti prva državna skrb: blagostanje vseh državljanov. Ona mora temu dosledno ščititi slabejšega pred močnejšim v borbi za obstanek, posebno pa še tedaj, če je šibkejši razred važen državnovtoren faktor.

Obramba gospodarsko šibkejših slojev s strani države je obstojala pred vojno večidel le v socialni zakonodaji. Danes se je gospodarsko ravnotežje med stanovi spremenilo ravno na škodo slabejših, zato se mora država lotiti korenitejših sredstev, če hoče kaj pripomoči k vzpostavitvi vsaj približno takega gospodarskega stanja, kakoršno je vladalo pri širokih masah pred vojno.

Načelo nedotakljivosti zasebne lastnine, ki ga je zapisal začetkom 19. stoletja gospodarski liberalizem na svoj prapor, je bil že v drugi polovici 19. stoletja prelomljen s socialno zakonodajo, v svetovni vojni je pa bil ta princip nedotakljivosti zasebne lastnine pokopan. Zasebna lastnina obstoja in bo še obstojala, ali ljudska država si je prilastila tekom vojne pravico, da gre preko zasebne lastnine pri socialnem reševanju gospodarskega vprašanja.

Ako so videli zastopniki državnega gospodarstva nalogo države pred vojno v tem, da s treznim in dalekosežnim vladanjem preprečuje katastrofalne spremembe in motenja v gospodarskem razvoju, ki bi neugodno in depimirajoče vplivale na prebivalstvo, zlasti pa na sloje brez kapitala, katerih življenje je neposredno odvisno od dobre (visoke), ali slabe (nizke) konjunkturo v gospodarstvu; tedaj je dolžnost države po vojni, skrbeti nujno za izjednačenje gospodarskih razlik med sloji, ki žive

v pomanjkanju. Le kratkovidna državna politika bi mogla križem rok trpeti, da se prepad med prvim in drugim razredom njenega prebivalstva pogloblja, da se premoženje kopiči le na strani bogatih, in uboštvo na strani revnih.

Dolžnost države je preprečiti obubožanje širokih mas ter zadovoljiti vsaj najnujnejšim potrebam onih slojev, ki so ostali brez premoženja. Kajti v njenem interesu je, da odvrta pavperizem (obu-

božanje) od svojih mej in s tem ob enem socialno revolucijo, ki je nujna posledica razpada njenega prebivalstva v dva ekstremna razreda: v razred nemaničev in bogatinov.

Na vladajočih razredih je, da se izkažejo dorasli nalogi, ki jim jo vsiljujejo nove gospodarske in socialne potrebe človeštva v tem kritičnem trenutku, ko se ima rešiti epohalno vprašanje: ali prilagoditev družabnega reda novim zahtevam, ali njegov popolen preobrat.

Dr. LAVO ČERMELJ:

O SILAH

NE vemo in nikdar ne bomo vedeli, kaj je sila. Ko govorimo o silah, smo na koncu svojega spoznanja. Sile so produkt našega mišljenja, koristen, toda samovoljen produkt. In če jih že ne moremo popolnoma odstraniti iz znanstvenega mišljenja, je vsaj dobro in koristno, da njih število omejimo, da reduciramo vse raznovrstne sile na eno vrsto sil, morda na mehaniške sile. Taka omejitev silnih vrst pa ne bi bila, kakor je poudarjal nekje moj učitelj na vseučilišču E. Lecher, nič drugega kakor napredek od politeizma (mnogoboštva) do monoteizma (enoboštva).

Ta mehanistična razlaga fizikalnih pojavov pa je v svojih pogojih neutemeljena, naslanja se namreč na pojme kakor masa in sile. Maso določimo in merimo s silami, silo pa zopet z maso; vrtimo se v večnem kolarju, pri tem pa ne vemo, kaj je masa, ne, kaj je sila. Tudi ne vemo, ako je masa, merjena na podlagi težnosti, identična z ono, merjeno na podlagi vztrajnosti. Odgovor, ki ga je dal na to vprašanje nemški fizik A. Einstein, je še prenov in še premalo preizkušen, da ga bi mogel tukaj navesti. Poleg tega pa je zahtevala razlaga raznih svetlobnih in elektromagnetnih pojavov še neko drugo maso, ki bi bila pač vztrajna; ne pa težna, namreč takozvani »eter«. Toda nadaljni fizikalni poizkusi in teorije so dvignili celo dvom, jeli ta svetlobni in elektromagnetni eter obstoja, in če je potrebno da obstoja. Pojmi o atomih in molekulah so se razbistrili do gotovo nepričakovane popolnosti in so se bistveno predrugačili v ravno tako nepričakovano smer. Da, celo ona dva pojma, ki sta do-

sedaj »absolutno« vladala nad celim svetom, prostor in čas, sta izgubila svojo »absolutnost« in sta postala relativna, kakor vsi njuni dosednji podaniki. Veličastna mehanistična stavba se je začela majati, in dosedaj vladajoča boginja — mehanika se že pripravlja na odpoved od prestola v prid do nadaljnega morda bolj pripravnih naslednic — elektriki. Zato pa je ves mehanistični nazor brez podlage in samovoljen.

S tem so seveda mehanistične razlage fizikalnih pojavov izgubile svojo absolutno veljavo, toda bile so in so še vedno potrebne in koristne. Saj fizika noče ničesar razlagati, temveč kakor vse ostale naravoslovne vede le opisati, in zanjo so zato vse te razlage le pripomočki, le slike resničnosti, in ne resničnost sama.

Izrek: »Telo A deluje na telo B z določeno silo« pomeni v fiziki: »Če imamo telo A in telo B, in če obstojajo med obema gotove relacije, tedaj se mora vedno vršiti po svoji kakovosti in kolikosti natančno določen pojav.«

Dušne vzročne predstave o silah so se umaknile funkcionalni zavisnosti določil posameznih pojavov.

Bistva sil ne poznamo, važno je le, da merimo sile, in da to lahko storimo, vidimo najlepše v moderni tehniki. Zakone deroče vode ali električnega toka je fizik tako natančno proučil, da ustvarja lahko na njih podlagi tehnik svoje turbine in svoje motorje; o zadnjih vzrokih gibanja vode in o elektriki pa ne ve ničesar ne fizik ne tehnik. To so sile, in ko govorimo o silah smo, kakor rečeno, na koncu svojega spoznanja.

Če je že mehanistična razlaga fizikalnih po-

javov samovoljna in neutemeljena, je še bolj samovoljna in manj utemeljena taka mehani-
stična razlaga v kemiji ali celo v biologiji,
brezmiselna pa je gotovo ideja, ustvarjati na
takem temelju mehanistični svetovni nazor
(materijalizem).

Kadar govorimo o silah, govorimo vedno o
nekem telesu, ki »nosi« to silo, in ki ž njo de-
luje ter istočasno nujno tudi o drugem telesu,
ki nanje ta sila deluje. Ne moremo si mi-
sliti sile brez telesa, ki naj bi bilo
nositelj te sile, in brez telesa, na
katero naj ta sila učinkuje. Po prejš-
nji razlagi izreka: »Telo A deluje na telo B
z določeno silo,« bi bilo popolnoma vseeno,
kateremu telesu ali kateremu pogoju pripis-
šemo »silo.« Oni pogoj, ki ga smatramo iz prak-
tičnega vidika za glavnega, je »nositelj sile«,
drugi pogoji so stranski, dasi morda ravno

tako nujno potrebni. In silo si lahko mislimo
spojeno z njenim nositeljem tudi tedaj, ko
slučajno ne bi delovala. Sila miruje v nositelju,
in v trenutku, ko bi bili dani oni drugi potrebni
pogoji, bi začela delovati. Nositelj »sile«
imatorej vsebi možnost, da izvrši
ob dani priliki gotovo delo.

V tem smislu govorimo o mišičnih silah, o
vodnih silah, o elektriških silah ali celo o veles-
silah, tako si raztolmačimo izraza kakor so
»silen mož« in »silno bogastvo.« In v tem smi-
slu je pisal tudi Poljanec v svojem »Prirodo-
pisu živalstva«, da so gibajoče sile utajene v
mišicah, kakor leži n. pr. v premoğu utajena
solnčna energija.

Sila v tem smislu pomeni to, kar navadno
imenujemo energija. O energiji pa morda pri-
hodnjič.

FERDO KLEINMAYR:

OTROK NAJ VZLJUBI PRIRODO

I.
ČLOVEK, ki je slučajno doznal za vse one
velikanske kupe učenih knjig, ki govore
o vzgojni vedi in vzgojni umetnosti, bi skoro
sodil, da je vzgoja neka silno težavna in stra-
hovito zapletena zadeva, ki se je more z mir-
nim srcem lotiti le odličen vzgojeslovec po
poklicu, in še ta ne prav brez nadzorstva. Hvala
bogu, stvar ni taka, in to je dobro, ker bi dru-
gače res pretežna večina ljudi ne znala vzga-
jati svojih otrok. Otroka namreč vzgojimo z
lastnim izgledom, in ne edinole z navodili
vzgojeslovnih knjig. Oziroma, — da to še
bolje pojasnim, — mi ne vzgajamo otroka,
temveč otrok sam vzgaja svoj značaj po
izgledu, ki mu ga mi in bližnja njegova okolica
nudimo. Stvar je toraj enostavna, in kdor tega
ne verjame, naj le pogleda v življenje krog
sebe, pa bo opazil, da ima filozof čisto iz-
pridene otroke, medtem ko so čisto otroci
tvorniškega delavca kremen-značaji. Od kod
to? Razne okolščine povzročajo ta čuden po-
jav, eden vzrokov tiči v krvi, v podedovanosti,
drugi v izgledu otrokovih vzgojiteljev. Res,
ako hočemo vzgojo prikrojiti namenom, ki
stoje izven naravne vzgoje, potem postane
stvar nekoliko drugačna. Kaj se ni vse zahte-
valo v minolih časih od vzgoje in od poklicnih
vzgojiteljev! Vsaka politična stranka, vsaka

verska kongregacija, da še več — celo posa-
mezna društva (n. pr. bivši »Flottenverein«!)
so stavljali svoje konkretne zahteve glede
vzgoje mladine, in te zahteve je pokojno mi-
nistrstvo za uk in bogočastje pošiljalo iz Du-
naja potom pismenih ukazov vsem poklicnim
vzgojiteljem; vsak mesec po en ukaz! In razni
nadzorniki so morali strogo nadzirati in po-
ročati, jeli se od 1. aprila naprej res »vzgaja«
po načelih in navodilih »Flottenvereina.« In
že »patrijotsko« čuvstvo, namreč »avstrijski
patrijotizem« in njegova privzgoja! To je bilo
namreč treba privzgojiti, ker vzgajati
se da le ono, kar v otrokovi duši že korenini.
In tako se je moralo ono lažičuvstvo privzgo-
jiti otroku s ploho lažmi. Da, za tako in slično
početje je treba res učenih vzgojeslovnih knjig,
ker samo ob sebi to ne pride. Za naravno
vzgojo pa, to je, če hočemo otroka vzgojiti v
človeka, ni toliko potreba. Potreba je namreč
nekoliko več. Potreba je, da si sami uredimo
svoje življenje tako, da bo vzgojno vplivalo
na našo deco, in da s strogim očesom pazimo
na otrokov okoliš, t. j. na ljudi, s katerimi
otrok občuje, na knjige, ki jih bere. Tako po-
četje zahteva mnogo samopremagovanja in
lastne vzgoje, mnogo pazljivosti in občevanja
z otrokom, ima pa prednost, da nam zadostuje
že par načel, ki naj vodijo naše vzgojno delo.

Eno teh načel je: **Otrok naj vzljubi prirodu!**

Ta zahteva korenini že v predispoziciji otroške duše. S to zahtevo, s tem načelom ne zanesemo nič tujega v otroško dušo, z njim vzbudimo v otroku le neko čustvo, ki mu je v srcu še dremalo, a ki sedaj zbujeno vzplamti z visokim plamenom, ga vsega prevzame ter odvarja zatvornice drugim, še spečim čustvom.

Nič ni bolj naravnega, negoli je to naše načelo. Človek je stvor prirode, je del prirode, je podvržen istim prirodnim zakonom kakor oblak pod nebom, kakor cvet na veji. To je resnica, ki je nihče ne more zanikati. Zavedati se moramo te resnice tembolj, čimbolj smo se odaljili od prirode. Priroda nas je ustvarila, nas redi, naša mati je, našo mater pa moramo ljubiti. Slab človek, kdor bi tega ne storil. Naša dolžnost je tedaj, da navajamo otroka že v zgodnji mladosti do opazovanja prirode, do ljubezni do prirode, — če hočemo namreč sebi in otroku dobro.

Da bi me napak ne razumeli! Ne menim namreč, da moramo naše otroke vzgojiti v same prirodoslovce. Prirodoslovca sploh ne vzgajaš, prirodoslovec se izuči svoje stroke kakor kakšen drug znanstvenik svoje. Otroci naj postanejo res ljubitelji prirode, ki bodo hrepeneli po vsakem hipu, ko jim bo možno pogovarjati se s prirodo. Dobre knjige (dve—tri) jim bodo le v pomoč, da razrešijo to ali ono uganko, ki jim jo je zastavila priroda, ko so veselega srca prebili par uric sredi nje, opazujoč jo z ljubeznjivo potrpežljivostjo. Ni glavni namen tedaj, da si otrok pridobi obsežno prirodoslovno znanje, temveč da se priuči zreti z zvedavim in hkrati občudujočim očesom na prirodu kot celoto, kakor tudi na posamezne prirodne predmete. In našel bo otrok mnogo lepega in ganljivega v prirodi, in mnogo veličastnega in čudeznega. In vzgajalo se mu bo samoobsebi čustvo lepote in milosrčja, in premišljevanje o tem in onem prirodnem pojavu bo sila vplivalo na njegovo umstveno in srčno vzgojo.

Toraj otroke ven iz hiš, tudi če dežuje in burja piha, ali ne gizdavo oblečene na mestne promenade. Ven z otroci iz zatohlih »salonov«, kjer naj bi se naučili poklonov, ven iz gledališč, če jim gledišče ne poplača z bogato umetnostjo ono škodo, ki jim jo je povzročilo na mladih pljučih, ven iz kinematografov, ven iz

dvoran, kjer se prirejajo »otroški pleši« — najbolj peklenska iznajdba moderne družbe — ven na zrak, v naročje matere prirode. Oj, koliko ste na boljem vi kmečki otroci od mestnih, dasi ste še vedno precej na slabem, ker vas le redkokdaj kdo vodi z dobro roko in dobro besedo v prirodu.

Da, otroku treba navodila, vodnika, kakor slepcu. Vodnika mu je treba osobito, ko prvekrat stopa z razumnim očesom v prirodu. Ali kakšen bodi ta vodnik? Učen prirodoslovec? Nikakor ne! Človek naj bo, ki sam bolj ljubi prirodu negoli krčmo in kavarno ali pa ženske čenče, plese in damske večere. Ni oni umetnik, ki bahato sedi pri mizi umetniškega čajevga večera; umetnik sedi tam — vidite ga, — sam, zatopljen v krasno harmonijo slik in glasov, ki se mu porajajo v duši. Ni še ljubitelj prirode oni, ki pozna v petih jezikih ime vsake travice. Ljubezen ne prihaja skozi vrata učnosti. Ljubezen do prirode pa nam je vsem prirojena, če tudi je poluzamorjena pod plastjo tvorniškega prahu. Poiščimo iskro, ki še tli v našem srcu, vzgojimo si jo v močan plamen, pojdemo v prirodu, primimo za dobro prirodoslovno knjigo, in ko najdemo zopet človeka v sebi, primimo otroka za roko in — hajdi ven. Bolj ceno je, bolj zdravo, in s tem smo že mnogo storili za vzgojo svojega otroka in — lastno.

Danes toraj kam? »Pri Francetu« točijo dober refošk. Toraj kot dobri očetje smo dolžni zapeljati vso »domačo čredo« k Francetu. Ali ne? — Ne! Danes v bližnji gozd. — Kaj pa tam? — V travo ležeta ti in tvoj desetletni navihaneč, kar na trebuh drug ob drugem. — Kaj pa bova zdaj, gospod člankar, ko že leživa? — V travo glejta, nepremično, ostro! — Saj že gledava, en mravlinec leze, pa nek čuden ščurek; drugače ni občinstva v travi. — Dobro, zakaj se vama pa ta ščurek tako »čuden« zdi? — Ga že ima, ga že ima moj navihaneč v pesti; salabolt, uren fant pa je! Tega ščurka bova nesla materi domov, kaj ne fant? — Ne oče, mati pravijo, da imajo v kuhinji dovolj ščurkov. — Pa ga spusti tedaj! — Ne oče, ko mi v rokah tako lepo poje. Kako pa to dela, oče? — Glej ga, jaz da bi znal! — Pa zakaj ima tako dolge roge, oče? — Jojmine fant, zdaj si pa začel: Zakaj, kako? — zato, tako! Kar pusti me v miru s svojim ščurkom. Pojdiva vendarle »k Francu.« — Ne še, oče, tu še nekaj lazi po travi...

Postojva prijatelj ob tem majhnem izgledu, pa se pomeniva nekoliko. Najprej ono, da ti je bilo treba ravno danes v travo leči in kar na trebuh. To vedno ni prijetno, je že res, ali potrebno je včasih. Otroci imajo namreč silno veselje z malimi, drobnimi živalicami, kakor so mravlje, hrošči, kobilice itd. in radi opazujejo njihovo početje, ki ga pol slutijo, pol uganejo. Takrat je res potrebno, da se vsaj otrok skloni prav na grudi matere zemlje. Le pusti ga, in videl boš, kaj bo vse opazil s svojimi ostrimi očmi, ali pa s povečalno lečo, ki mu jo ob priliki lahko daruješ. Drugič bo plezal za tako živalico na drevo, tretjič letal za njo. Kasneje se bosta tudi samo sprehajala po gozdu in prisluškovala šelestenju košatih vrhov. Pa pojdetata tudi k morju, reki, slapu, k nebotični skali, na bližnji vrh, v jamo, v divjačjočo nevihto, in občudovala bosta — otroka prirode oba! — silo, moč, brezmejnost prirode. In pojdetata tudi zvečer pred hišo in se zazrla v zvezdnato nebo ter občudovala veličanstvo prirode. Ali pa bosta stala v hlevu, ali sedela pred hišo in opazovala deco prirode, krave, koze, ovce, pse, mačke, kokoši itd. Toraj bodo vajina pota sila različna, in v tem tiči že miškavnost. In utaborila se bosta pod milim nebom, in teknil vama bo skromen prigrizek kakor prazniška pečenka. In vedno raje bosta hodila — tja ven, kamorsibodi, saj je priroda povsod doma. Oj, kako polne so ob nedeljah in praznikih promenade in krčme in kinematografi, kako prazni naši bližnji griči! Ne, tako ne bo moglo ostati.

Zdaj pa druga točka. Ona »sitna,« »neumna« vprašanja, ki ti jih zastavlja tvoj navihaneč vsak hip. — Kako se imenuje to? — Kako je zraslo ono? — Pa kaj si misli zdaj žival? — Ali žival sploh misli? — Ali zna žival šteti? — Pa kako to, da me pozna? — Pa zakaj ima to drevo take liste, ono pa povsem drugačne? — Pa zakaj ima mačka rep? — Pa kako se spozna, da je samec in ne samica? — Pa na kak način se rodi? —

To niso vprašanja, ki jih odpraviš s suhimi »da« in »ne« in »kaj tebi mar.« Ta vprašanja kažejo, da ima otrok bistro glavico, da se zanima za stvar. In to so vprašanja, ki si si jih nekoč zastavljal tudi sam, ko si še ljubil prirodo. In tudi tebi ni nihče odgovarjal, ali nihče hotel odgovarjati na ta in slična vprašanja. In to je bilo napak, ker so ti na ta način zamorili ljubezen do prirode, ker so te okradli za nekaj,

kar je bilo tvoj največji zaklad, za tvoje zanimanje za prirodo, za tvojo ljubezen do prirode, za tvojo vero v prirodo. In kaj so ti dali mesto tega? Pomisli! Ali te ne pretresa mráz?

Na taka vprašanja bo treba toraj odgovarjati in sicer premišljeno in odkritosrčno. Zato bo tudi tebi treba nekaj priprave. Ali vedno ne boš vedel odgovora. Tedaj pa porečeš: »Teга še sam ne vem. V knjigo bova pogledala doma.« — Ali pa: »To pa vprašaj svojega učitelja v šoli.« — In če učitelj res ni že sam postal suh pergament, bo dečku odgovoril, ali z njim vred iskal resnico, ali pa dejal: »Dečko vidiš, tega dosedaj niti učenjaki niso dognali, tako globoke so skrivnosti prirode.«

So pa tudi »kočljiva« vprašanja, in ti ne veš, ali naj otroku odgovoriš ali ne. Svobodno ti je reči: »Vidiš, tega bi ti sedaj še ne umel; povem ti kdaj pozneje.« — To je odkrit odgovor; nikari pa prirodne resnice zakrivati z zlaganimi bajkami. Sicer pa po mojem mnenju »kočljivih« vprašanj ni, ker kočljivosti ni v prirodi. Kočljivost so iznašli le ljudje, ko so oblekli frak, t. j. ko so se pričeli smatrati »gospodarje prirode, krone prirode«. Oj ti ubogi »gospodarji«, majčken bakterij, pa je zapelo »gospodarstvo«! Jaz bi toraj ne imel nobenega pomisleka poučiti svojega otroka o gotovih »tajnih« vprašanjih čim prej možno, če je otrok vzgojen v ljubezni do prirode, v umevanju prirodnih, tako priprostih zakonov. V tem namreč tiči velik pomen vzgoje po našem načelu. Kakor bom pozneje še označil, si pridobi potom te vzgoje otrok kar sam ob sebi glavna etična (moralna) pravila. Opazovanje prirode mu ob količkaj spretnem vodstvu razkrije postopno tudi prirodne zakone o ploditvi rastlin in živali. In ko si nekega dne zastavi vprašanje: »Od kod sem? Kdo me je postavil v svet? Kako se je to zgodilo? — tedaj je polovica odgovora že njegova lastnina, do druge polovice pride potom logičnega sklepa, in rabi le še potrditev tega svojega domnevanja, ki se mu ne zdi prav nič »čudno« in »skrivnostno«, temveč popolnoma naravno. Potrditve rabi še in resnega somatološkega in higijeničnega pouka, ki mu ga bomo tudi dali.

Poleg že omenjenih izletov in obiskov pa zahteva naše načelo še, da otrok prav vzljubi eno ali drugo žival. To ni težko, posebno na kmetih ne, kjer dečki že zgodaj izdajajo veliko nagnenje do konja, deklice pa do ovčice. Nu, v mestu, posebno kjer je dvorišče na razpo-

lago pa nadomešča kuretnina, kunec, pes, mačka, ali kakšna slična žival konja, kravo, ovco. Da otrok te živali ljubi, to že vemo, a da jih nekoliko napačno ljubi, o tem smo tudi prepričani. Napačno namreč v kolikor take živali res preveč vlačijo, stiskajo, sploh trpinčijo; napačno tudi, v kolikor pridejo včasih v preozek dotik z njimi, ter tako tvegajo svoje zdravje. Otrok mora tem živalim postati resničen prijatelj, opazovati mora njihovo dejanje in nehanje z razumno potrpežljivostjo, sočustvovati mora z njihovimi bolestiti, z njihovim veseljem, gledati mora nanje kakor na deco iste matere prirode, ki je stvorila tudi njega. Kratko navodilo tuintam, in otrok bo umel vas in žival, ki je prepuščena povsem njegovi lasti, njegovi oskrbi, njegovi ljubezni. In čuda vam bo znal pripovedovati, kaj že vse njegova mačka zna, kaj vse je njegov petelin uganil. Sledil bo življenju te živalice, videl kako raste, kako se hrani, kako se vede, kako se plodi, stara in pogine. Pozneje vam bom na praktičnem izgledu obširneje pokazal s kako resno ljubeznijo se otrok bavi s tako »svojo« živaljo.

Je pri hiši vrt, tedaj bomo odkazali otroku kotichek v lastno obdelovanje, pri katerem bo z največjim veseljem sledil razvoju rastline in

vsem slučajem, ki pospešajo ali ovirajo njeno raščo.

Velik bo dobiček že v umstveni smeri, večji še za srčno vzgojo, ako ostané otrok v neposredni dotiki s prirodo. Odkrije se mu čudovita tvorna sila prirode, in prične spoznavati večne, neizprosne njene zakone. Strmeč opazi ganljivo medsebojno pomoč rastlin in živali v boju za obstanek in spoznava čudovit organizacijski talent gotovih rastlinskih in živalskih vrst, kadar gre za skupno delo, za zaželjen končni vspeh. Spoznava temeljne zakone socialne vede. Čimbolj se poglubi v spoznavanje življenja rastlin in živali, v takozvano biologijo, temmanj mu bodo kasneje ptuji socijološki zakoni. Med biologijo in socijologijo je namreč ozka zveza; kjer ena konča, pričinja druga, kakor je trdil že Herbert Spencer. Končni problem biologije je namreč človek, a človek je začetni problem socijologije. V biologiji je priprava k socijologiji. In mi, ki želimo, da naš otrok postane nekoč socialen, mu bomo to pripravo tudi radi dali. A vrhu vsega mu ostane še v pozne dni kot neugrabljiv zaklad ljubezen do prirode, v katero se bo zatekal ob hudih dneh, v kateri bo iskal in našel uteho in tolažbo.

(Dalje prihodnjič)

PREGLED

Glasbeni.

Koncert podružnice Glasbene Matice. Poslušali smo sveto, pobožno, in se zamislili. Misli so hitele nazaj v nedavno minulosť. Slovenski orkester! Dolgo so hrepneli tržaški Slovenci po njem, a ni ga hotelo biti. Pač, bilo je več poizkusov. Pred kakimi 20 leti se je ustanovil prvi orkester. V šentjakobskem okraju je to bilo, a usojeno mu je bilo le kratko življenje, radi notranjih preprirov. Nekoliko let pozneje si je šentjakobska Čitalnica, sicer vedno agilna, a po navadi segajoča preko tega, kar so ji dovoljevale njene skromne moči, sestavila manjši orkester, ki pa bo vendar zabeležen v kulturni zgodovini tukajšnjih Slovencev: skozi leta je sodeloval pri koncertih, pri gledaliških predstavah, narodnih igrah in operetah, v režiji Čitalnice, Dramatičnega društva in drugih. Pa še nekje v mestu se je vadil nekaj časa mal orkester, o katerem pa mi ni nič podrobnejšega znano. Toda vsi ti orkestri so imeli iste hibe. Manjkalo je smotrenega dela, manjkalo je vzgoje orkesterskim članom, manjkalo je tudi resnosti in umetniške volje, kajti kapelniki so bili vselej ali aktivni ali bivši »glasbeni naredniki«; vojaška glasba pa je bila rokodelstvo, in v rokodelstvu so plavali tudi omenjeni orkestri. Vsled tega niso imeli v sebi dovolj življenske sile; naše občinstvo pa je bilo slejkoprej pri

koncertih navezано na produkcije vojaškega orkestra, ki je dišal vedno nekoliko po komisu, pa naj so se izvajale še tako znamenite skladbe in ne vem s kako spretnostjo. Desetletja smo uživali tako nepopolno hrano.

Tukajšnja podružnica Glasbene Matice ima od svojega postanka sem kot cilj tudi ustanovitev orkestra. Toda pot do tega cilja je dolga, strma in trnjeva. Najprej je bilo treba vzgajati si zanj naraščaj, in s takim naraščajem je napravil pred leti prvi poizkus nekdanji učitelj Glasbene Matice, kapelnik Teplý, za enkrat samo z godali. Prva produkcija je obetala dobro; a prišla je vojna, ki je raznesla i člane orkestra i samega Teplega. Če smo že tedaj občutili, da se more le krepka in energična volja lotiti takega poizkusa, da more le umetniško, žrtvujoče se srce voditi do napredka in uspeha, da je potreben neustrašen človek s toplo dušo, poln ognja in veselja do stvari same, zato da dosežemo oni vzvišeni, a še tako oddaljeni cilj; občutimo to potrebo toliko več sedaj, ko so duhovi nemirni, razburjeni, nedisciplinirani po krivdi dolge vojne.

Glasbena Matica je imela pri izbiri prof. Topiča srečno roko, kajti zdi se, da so gori omenjene lastnosti v njegovih osebi izdatno zastopane, in da je vrhu tega on sam zelo ambiciozen. Mož je šel pogumno in nadepolno na delo, in v soboto nam je pokazal sadove svojega večmesečnega

napornega delovanja. Tako je, evo, zopet enkrat prišel slovenski orkester do prve stopnje svojega razvoja. Ampak ta prvi korak na Parnas je že silovit. Člani novega orkestra so dobro disciplinirani, kapelnik jim zna vlivati v srce svojo dušo in bistvenost posameznih skladb, a ta pisana družba članov, (med njimi je pet dam in celo nekaj še čisto mladih fantičkov), je podala jasen dokaz, da se z dobro voljo marsikaj doseže. Orkester obstoji za sedaj le iz godal (instrumentov na lok: 12 prvih in 12 drugih vijolin, 4 vijol in 4 čelov, ter 2 kontrabasov). Prav je tako, kajti godala tvorijo temelj simfoničnega orkestra, in temelj mora biti trden kakor skala!

Vspored je bil srečno izbran. Na njem so bili zastopani norveški skladatelj Edvard Grieg s tremi skladbami: »Hjertesar« (Srčne rane), »Preludij iz Holbergove suite op. 40« in »Varen« (Zadnja pomlad), dalje češki skladatelj Josip Rozkošný z dvema »Noveletama«, češki skladatelj F. Procházka s »Serenado« in ruski skladatelj Peter I. Čajkovskij s »Tretjo elegijo«, zadnji dve skladbi sta se morali na splošno željo ponoviti. Vse te skladbe so bile zelo korektno nijansirane in zlasti so nas zadivili razni pp in ugašajoči izlivi, dobre ritmizacije in jasno fraziranje. Člani orkestra so poklonili svojemu kapelniku častno diplomu, občinstvo pa mu je z burnimi ovacijami in aplavzi izrazilo priznanje in zahvalo za podani umetniški užitek.

Pri koncertu je sodelovala tudi rojakinja, pijanistka gčna. Estela Kuzmančeva, velik in mnogo obetajoč talent. Izvajala je 2 skladbi: Nocturno Fis-dur poljskega skladatelja Fr. Chopina in Balado H-mol slavnega Ogra Frana Liszta. Prvo, sanjavo mehko skladbo, nam je podala mesto na vspredu navedenega Chopinovega Scherza H-mol. Z Lisztovo razbrzdano, tehnično mnogo zahtevajočo, silno kakor valovi se zaganjajočo balado nam je pokazala, da razpolaga z izborno tehniko in finim, sigurnim, dobro odmerjajočim nastavkom; tudi interpretacija je bila dobra. Mladi umetnici je bil poklonjen lep šopek cvetlic, in ker ni hotelo biti ploskanju in odobravanju nikoli konca, je dodala še nagajivi Scherzo ital. komponista Martuccija.

S tem koncertom je torej novi orkester srečno in srčno prestal svoj krst. Glasbena Matica naj delo nadaljuje in izpopolnjuje, kajti kulturnega dela ni nikoli dovolj. Kar je bila prisiljena zamuditi vsled vojne, naj naknadno nadomesti. Naj se povzdigne tudi pevski zbor do umetniške višine, tako da bo mogla z glasbeno šolo vred v teh treh glavnih panogah svojega kulturnega delovanja biti pravo središče našega glasbenega življenja in da se bo mogla poprijeti še drugih važnih glasbeno-kulturnih nalog, ki jo čakajo.

V. Mirk.

Umetniški.

Leonardo da Vinci. Dne 2. maja je preteklo štiristo let, kar je umrl Leonardo da Vinci, eden največjih umetnikov, kar jih je rodila Italija. Mi poznamo Leonarda da Vincija v prvi vrsti kot slikarja; bil je pa orjaški, vsestranski genij, ki ni podal svetu le najkrasnejša umetniška dela, temveč se je kakor pravi učenjak-raziskovatelj poglobil v najrazličnejše stroke tedanje vede. Nazivljamo ga lahko tudi izumitelja ter predhodnika velikih svobodomislicev. Njegova udejstvitev na polju umetnosti in vede je bila tolika, da bi človek na prvi hip ne mogel niti razsoditi, jeli Leonardo bolj ljubil lepoto ali resnico. Nam velja v prvi vrsti kot slikar. Izmed njegovih slikarskih del največje je ob enem tudi najbolj znano. To je »Zadnja večerja«, ki

je razširjena v večjih in manjših, v boljših in slabših posnetkih po vsej zemlji. Original sam je v Milanu ter vzbuja, da si že močno poškodovan in obnovljen, še vedno strmeče občudovanje gledalca. Sploh pa usoda ni bila mila veliki večini Leonardovih slik, poizgubile so se do malega skoro vse tekom stoletij. — Leonardo da Vinci je deloval v Milanu, v Firenci, na papeževem dvoru v Rimu, in slednjič kot gost francoskega kralja Franca I. na gradu Cloux, kjer je umrl leta 1519.

—e—

Naravoslovni.

William Crookes †. Aprila meseca t. l. je umrl v starosti 87 let veliki angleški fizik in kemik William Crookes. Do zadnjega se je posvetil kot »privatni učenjak« proučevanju raznih fizikalnih in kemijskih pojavov in kljub svoji visoki starosti je še med vojno predsedoval raznim komisijam za precejevanje novih iznajdb na vojnoindustrijskem polju.

L. 1861. je Crookes odkril novo prvino, talij, in sicer s pomočjo spektroskopije. Vsaka prvina izžarjuje namreč v plinastem stanju žarke strogo določenih barv. Talij n. pr. ima karakteristično svetlozeleno črto v svetlobnem spektru. Na enak način sta že pred Crookesom odkrila Bunsen in Kirchhoff prvini rubidij in cezij, leta 1875. pa Francoz Lecosq de Boisbaudran galij (imenovanega po starem imenu za Francijo: Galija) in l. 1886. Nemeč Winkler Germanij. Te dve prvine je bil že l. 1869. natančno opisal in določil, ne da bi jih bil poznal, edinole na podlagi svojega sestava prvin ruski učenjak Mendelejevi.

L. 1879. je Crookes izdal poljudno razpravo »Žarkovna materija ali četrta skupnost«, kjer je skušal razlagati bistvo in pojave katodnih žarkov. Pri razelektrenju namreč v steklenih ceveh z razredčenimi plini vidimo poleg svetlih trakov, ki zavzemajo večji ali manjši del cevi in ki imajo barvo po izbranem plinu, tudi fosforesciranje enega dela steklene cevi. To fosforesciranje je učinek posebnih žarkov, ki imajo svoj izvor v negativnem polu. Crookes si je predstavljal te žarke kot hitro leteče molekule, ki so udarili ob negativni pol, se tam negativno naelektrile, in ki jih je nato ta pol kot istoimensko naelektrana telesa zopet odbil. S to razpravo je sicer Crookes poljudno razlagal vse pojave katodnih žarkov, in priprave za razne poizkuse s temi žarki, ki jih je izumil, so še danes splošno v rabi, toda matematično se ni dala njegova teorija uporabiti. Umakniti se je morala še bolj smeli elektronski teoriji. Ona hitro leteča telesa niso naelektrane molekule, temveč še manjši negativno električni delci — elektroni. To je zahtevala razlaga pojavov pri radioaktivitetnih snoveh in Crookes sam je imel precejšnje zasluge pri njih proučevanju.

Katodni žarki pa so zopet izvor takozvanih Röntgenovih žarkov in s pomočjo teh žarkov je mladi Crookesov rojak Moseley razlagal spektroskopijo.

Toda Crookes ni imel samo velikih uspehov na znanstvenem polju, njegovo delo je bilo tudi neposredno koristno človeškim potrebam. Izumil je način, kako se lahko uporablja dušik, ki se nahaja v tako ogromnih množinah v zraku, za pridobivanje nitratov, ki igrajo tako važno ulogo v poljedelstvu. Delavcem v steklarnicah pa je na podlagi svojih študij in poizkusov priporočal zelene in rumene naočnike, da zavarujejo svoje oči pred nevarnimi toplotnimi in kemijskimi žarki. Poleg tega pa je skušal skupno z italijanskim učenjakom Lombroso razlagati takozvane spiritistične pojave.

—lj.

IZŠLA JE

SLOVENSKO-ITALIJANSKA SLOVNICA

SESTAVILA: MARICA STEPANČIČEVA (GREGORIČ)
Podučba, primerna toliko za samouke kolikor za srednje šole

CENA 5 LIR

Naprodaj: v veži „Narodnega doma“, v knjigarni „Adrija“ v stranski ulici sv. Antona in po drugih knjigožrnicah

Konzumne zadruge za Trst, Istro in Furlanijo

registrovana zadruga z omejenim poroštvom

123 ustanovnih članov

16720 vpisanih članov

Otvoritev prvega skladišča 3. decembra 1903

Dosedaj razdeljenih podpor vdovan, sirotam in bolnim članom	K	182.797.72
Zadružno imetje	"	257.733.84
Zadružni skladi.	"	732.221.66
Vloge v hranilnem oddelku	"	4.277.653.89
Skupni inkasso od razdeljenega blaga	"	58.672.831.40
Dividende razdeljene v dobah od 1903-1916	"	217.171.94

Doba	Svota	Doba	Svota		
1903—1904	64609	38	1911—1912	1258363	68
1904—1905	143390	95	1912—1913	2436233	26
1905—1906	148450	19	1913—1914	4263591	69
1906—1907	201206	58	1914—1915	4911718	92
1907—1908	366482	97	1915—1916	6262462	25
1908—1909	615508	12	1916—1917	8967505	48
1909—1910	873392	40	1917—1918	12394163	11
1910—1911	1050829	18	1918—1919	14714923	27
			od 1. julija do 28. februarija		
Skupaj			58672831	40	

Osrednji urad: Via San Francesco d'Assisi 21 in 23.

Osrednja skladišča: Via S. Francesco d'Assisi 21, 22, 23, 27, 40 in Via C. Battisti 23.

MEHANIČNA PEKARNA: Povprečna dnevna produkcija 120 stotov.

SKLADIŠČA ZA RAZPRODAJO:

TRST:

Skladišče 1	Via dell'Istria 10	Skladišče 16	„ Kjadin (S. Luigi) 800
„ 2	„ del Belvedere 34	„ 17	„ Škedenj, na trgu
„ 3	„ Settefontane 6	„ 18	Vrdela, delavska stanovanja
„ 4	„ dell'Acquedotto 67	„ 26	Via P. P. Vergerio 871
„ 6	„ Donadoni 2 A	„ 31	Rojan, fra i Rivi
„ 8	„ Girolamo Muzio 6	„ 34	Pončana, delavska stanovanja
„ 10	„ S. Marco 13	„ 35	Sv. M. M. zgornja
„ 12	„ del Pozzo Bianco 5		
„ 13	„ del Lloyd 10		

ISTRA:

Skladišče 5	Milje
„ 9	Pulj
„ 11	Izola
„ 15	Koper
„ 19	Pulj
„ 25	Chiampore
„ 27	Rovinj
„ 28	Bertoki
„ 29	Vizinada
„ 32	Volovske-Opatija
„ 36	Buje

MESNICE Via dell'Istria 10 (I), Via Settefontane (III), Milje (V), Via S. Marco 22 (30).

Kruh se razprodaja v vsakem skladišču.

SKLADIŠČE OBLEK št. 20: Via Raffineria št. 3, I. in II nadstr.

Skladišča v popravil:

Furlanija:

Gorica (7)	Farra d'Isonzo (23)
Tržič (14)	Moša (21)
Panzano (klet) (24)	Kormin (22)
Gradiška (33)	

Nova skladišča (skorajšnja otvoritev):

TRST:

Via Giulia
Via Malcanton
Piazza dell'Ospedale
Via Barriera

ISTRA:

Piran
Škofije

FURLANIJA:

Žagrad

Priprava novih skladišč.

TRST: Novo mesto, Barriera nuova in Škorklja, Sv. Jakob, Čarbola, Sv. Vid, Greta, Barkovlje, S. Sabba.

ISTRA: Vodnjan, Villa di Rovigno, Valle di Rovigno, Momian, Siccirole, Strugnan, Sv. Lucija, Umago, Sv. Rok, Krevatini, Ika, Ičići, Lovrana.

FURLANIJA: Oglej, Aiello, Červinjan, Flumicello, Fogliano, Romans, Ronki, Medea, Visco.

KRAS: Nabrežina, Sežana.

V PROJEKTU: Zadružna mlekarna.

TRST, aprila 1919.

VODSTVO

**Članom zavarovalne banke „Slavije“
v Pragi.**

Vsi člani so naprošeni, da prinesejo do konca majnika svoje knjižice in da vplačajo članarino pri podpisnem, ki je glavni zastopnik banke za idrijski okraj. V slučaju, da se ne zglase do konca majnika, izgube vso pravico do zavarovalnine.

ANTON BAJT, Idrija

ČEVLJARNICA
JOSIP KOLENC
TRST
VIA COMMERCIALE 14, I.

Konsumne zadruge za Trst, Istro in Furlanijo

registrovana zadruga z omejenim poroštvom

123 ustanovnih članov

16720 vpisanih članov

Otvoritev prvega skladišča 3. decembra 1903

Dosedaj razdeljenih podpor vdovan, sirotam in belnim članom	K	182.797.72
Zadružno imetje	"	257.733.84
Zadružni skladi	"	732.221.66
Vloge v hranilnem oddelku	"	4.277.653.89
Skupni inkasso od razdeljenega blaga	"	58.672.831.40
Dividende razdeljene v dobah od 1903-1916	"	217.171.94

Doba	Svota	Doba	Svota		
1903—1904	64609	38	1911—1912	1258363	68
1904—1905	143390	95	1912—1913	2436233	26
1905—1906	148450	19	1913—1914	4263591	69
1906—1907	201206	58	1914—1915	4911718	92
1907—1908	366482	97	1915—1916	6262462	25
1908—1909	615508	12	1916—1917	8967505	48
1909—1910	873392	40	1917—1918	12394163	11
1910—1911	1050829	18	1918—1919	14714923	27
		od 1. julija do 28. februarija			
		Skupaj		58672831	40

Osrednji urad: Via San Francesco d'Assisi 21 in 23.

Osrednja skladišča: Via S. Francesco d'Assisi 21, 22, 23, 27, 40 in Via C. Battisti 23.

MEHANIČNA PEKARNA: Povprečna dnevna produkcija 120 stotov.

SKLADIŠČA ZA RAZPRODAJO:

TRST:

Skladišče 1	Via dell'Istria 10	Skladišče 16	Kjadin (S. Luigi) 800
" 2	del Belvedere 34	" 17	Škedenj, na trgu
" 3	Settefontane 6	" 18	Vrdela, delavska stanovanja
" 4	dell'Acquedotto 67	" 26	Via P. P. Vergerio 871
" 6	Donadoni 2 A	" 31	Rojan, fra i Rivi
" 8	Girolamo Muzio 6	" 34	Pončana, delavska stanovanja 196
" 10	S. Marco 13	" 35	Sv. M. M. zgornja
" 12	del Pozzo Bianco 5		
" 13	del Lloyd 10		

ISTRA:

Skladišče 5	Milje
" 9	Pulj
" 11	Izola
" 15	Koper
" 19	Pulj
" 25	Chiampore
" 27	Rovinj
" 28	Bertoki
" 29	Vizinada
" 32	Volovsko-Opatija
" 36	Buje

MESNICE Via dell'Istria 10 (I), Via Settefontane (III), Milje (V), Via S. Marco 22 (30).

Kruh se razprodaja v vsakem skladišču.

SKLADIŠČE OBLEK št. 20: Via Raffineria št. 3, I. in II nadstr.

Skladišča v popravil:

Furlanija:	
Gorica (7)	Farra d'Isonzo (23)
Tržič (14)	Moša (21)
Panzano (klet) (24)	Kormin (22)
Gradiška (33)	

Nova skladišča (skorajšnja otvoritev):

TRST:	ISTRA:
Via Giulia	Piran
Via Malcanton	Škofije
Piazza dell'Ospedale	FURLANIJA:
Via Barriera	Žagrad

Príprava novih skladišč.

TRST: Novo mesto, Barriera nuova in Škorklja, Sv. Jakob, Čarbola, Sv. Vid, Greta, Barkovlje, S. Sabba.

ISTRA: Vodnjan, Villa di Rovigno, Valle di Rovigno, Momian, Sicciole, Strugnan, Sv. Lucija, Umago, Sv. Rok, Krevatini, Ika, Ičić, Lovrana.

FURLANIJA: Oglej, Aiolo, Červinjan, Fiumicello, Fogliano, Romans, Ronki, Medea, Visco.

KRAS: Nabrežina, Sežana.

V PROJEKTU: Zadruga mlekarna.

TRST, aprila 1919.

VODSTVO